

Oponentský posudek habilitační práce

INTERAKCE VE VÝUCE ANGLICKÉHO JAZYKA NA VYSOKÉ ŠKOLE POHLEDEM KONVERZAČNÍ ANALÝZY

Autorka: Mgr. František Tůma, Ph.D.

Obor: Anglický jazyk

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2019

Předložená habilitační práce Mgr. Františka Tůmy, Ph. D. byla publikována v roce 2017 na Masarykově univerzitě v Brně jako hlavní výstup projektu GAČR s názvem Interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole.

František Tůma se ve své habilitační práci věnoval interakci ve výuce anglického jazyka, kterou jako interdisciplinární téma zkoumal z perspektivy několika vědních oborů, zejména edukační lingvistiky, oborové didaktiky a pedagogiky. Jako hlavní teoreticko-metodologický rámec svého výzkumu zvolil konverzační analýzu, což hodnotím jako velmi originální přístup. Není mi známo, že by byla ve výzkumu u nás uplatněna konverzační analýza pro zkoumání výuky cizího jazyka

Z formálního hlediska je práce velmi pečlivě a přehledně uspořádána, grafické zpracování je na velmi dobré úrovni. Práce je psána kultivovaným odborným jazykem.

Po úvodní kapitole, která shrnuje hlavní východiska edukačně lingvistická, oborově didaktická, pedagogická a sociolingvistická, se autor obšírněji věnuje konverzační analýze. Výklad působí velmi fundovaně, je logicky strukturovaný a čtenářsky přívětivý. Je z něj zřejmé, že autor prostudoval velký počet relevantních zdrojů české i zahraniční provenience, a že se ve zkoumané problematice velmi dobře orientuje. Pozitivně hodnotím rozhodnutí autora ponechat přehled dosavadních výzkumů u jednotlivých kapitol empirické části knihy.

Vlastní výzkum je prezentován v kapitolách 4–8. Sběr dat probíhal pomocí videozáznamu výuky anglického jazyka na vysoké škole, čímž František Tůma navázal na tradici videostudií realizovaných na brněnské pedagogické fakultě, které nabízejí pohled do reálné výuky a umožňují ji analyzovat z nejrůznějších perspektiv. Jeho specifický přínos spočívá v ověření možnosti využití konverzační analýzy transkriptů videozáznamů.

Jak autor sám uvádí, konverzační analýza nabízí v rámci empirického zkoumání výuky mikroperspektivu, která může dosavadní poznání prohloubit a obohatit. Tato perspektiva může být bezesporu velmi přínosná jak z hlediska detailního poznání interakce, tak i pro vzdělávání učitelů. Nemohu se však ubránit dojmu určité fragmentárnosti vhledu, který může konverzační analýza poskytnout. Z celkového počtu 987 nahraných minut jsou v práci analyzovány jen vybrané pasáže, které tvoří odhadem jen zlomek celkové nahrávky. (Při využití konverzační analýzy to logicky jinak ani není možné.) Už samotný výběr témat může ovlivnit celkový dojem, který získá čtenář – tedy například dojem, že v hodinách učitelky Evy převažuje frontální výuka, a že učitelka i studenti se často uchylují k češtině. Zda tento dojem odpovídá skutečnosti, se ale z výsledků konverzační analýzy nedozvíme.

Jako příklady analýz interakce ve vysokoškolské výuce autor zvolil čtyři oblasti: střídání replik ve frontální výuce, opravy ve frontální výuce, střídání kódů ve frontální výuce a referáty studentů s následnými diskuzemi. V každé oblasti je prezentováno několik ukázek ve formě transkriptů, které jsou podrobeny konverzační analýze a následně v diskuzi konfrontovány s východisky edukačně lingvistickými, oborově didaktickými a pedagogickými. Verbální i neverbální projev participujících studentů a učitelky je precizně popsán a interpretován. Je zřejmé, že konverzační analýza může skutečně přispět k pochopení interakce ve výuce jazyka, protože odhalí některé významné detaily, které by jiným typům analýzy pravděpodobně zůstaly skryty. V diskuzích se ale objevují určité rezervy, které budu ilustrovat na příkladu problematiky oborově didaktické, která je mi nejbližší.

V transkriptech se poměrně často objevuje mateřský jazyk, který používá v různých situacích učitelka Eva i studenti. V diskuzi v kapitole 7 k tomu autor uvádí, že z teorií osvojování jazyka ani z metod či z metodických příruček nevyplývá jasné doporučení ohledně role mateřského jazyka ve výuce jazyka cizího. Následně vyjadřuje názor, že učitelka Eva a studenti používali češtinu smysluplně, což nepovažují za opodstatněné. V současném postmetodickém období skutečně neexistuje mnoho pevně stanovených zásad, nicméně mateřský jazyk ve výuce cizího jazyka není preferován a jeho použití by mělo být limitováno, vždy v souladu s cíli stanovenými pro konkrétní výukovou situaci. Také teorie osvojování

jazyka poukazují na význam co největší expozice cílovému jazyku. Vysvětlování běžné slovní zásoby, případě zadávání běžných instrukcí či vedení jednoduché komunikace typu zjišťování absence studentů v českém jazyce se na úrovni B1 dle SERRJ, ke které směřuje zkoumaný kurz, nejeví jako optimální. Ostatně při srovnání jednotlivých úryvků (které ale nebylo předmětem konverzační analýzy) zjišťujeme, že učitelka Eva nebyla důsledná a některé pokyny zadávala česky, zatímco jiné, podobně náročné (např. instrukce k referátům), zadávala bez problémů v angličtině. Autor se v diskuzi odvolává na některé české výzkumy, které na základních školách zjistily vysokou míru použití češtiny, z čehož soudí, že čeština má ve výuce angličtiny v českých školách své místo. Vysoká míra používání češtiny ale přitom byla v závěrech uvedených výzkumů většinou kritizována.

František Tůma charakterizuje výzkum prezentovaný v posuzované publikaci jako základní. Z pohledu konverzační analýzy měl tedy plné právo zaujmout perspektivu „etnometodologické netečnosti“ (str. 165) a zdržet se hodnocení, zda analyzované postupy odpovídají dobré praxi či současným trendům ve výuce. Hodnotící stanoviska se ale v diskuzích přece jen objevují. Podle mého názoru z nich vyplývá, že využitelnost výsledků konverzační analýzy pro didaktiku cizího jazyka a pedagogiku by byla větší, pokud by konverzační analýza byla doplněna i jinými analýzami dat získaných z videozáznamů a transkriptů. Doporučuji, aby se k této záležitosti autor vyjádřil v průběhu obhajoby.

Dále doporučuji se u obhajoby věnovat následujícím otázkám:

1. Na základě jakého klíče jste volil jednotlivé analyzované oblasti?
2. Jaké další aspekty by mohly být ve výuce cizího jazyka zkoumány pomocí konverzační analýzy?

Habilitační práce splnila stanovené cíle na rovině teoretické, empirické i metodologické. Autor obohatil poznání v oboru anglický jazyk a poskytl také řadu impulzů pro další výzkum.

Habilitační práce Mgr. Františka Tůmy, Ph.D. splňuje podmínky standardně kladené na habilitační práce v oboru Anglický jazyk. Doporučuji ji k dalšímu řízení.

V Brně dne 15. 3. 2019

doc. Mgr. , Ph. D.

